

Slovenski Pravnik.

Leto XXXIII. V Ljubljani, 15. decembra 1917. Št. 5.—12.

Narodnost kot pravni pojem.

Priobčil¹⁾ vseučil. docent dr. Leonid Pitamic.

I. Pojem naroda.

Malo je besed, ki so tako močno prepojene s človeškimi čustvi, kakor beseda »narodnost«. Cela vrsta čustev jo spremlja, začenši od čuta ljubezni do plemena in jezika doli do najbolj divjega narodnega fanatizma in šovinizma. Ker je pojem narodnosti tako tesno spojen s čustvi, ga je znanstveno težko prijeti. Nikjer ne najdemo splošno priznane definicije. Terminologija ni sigurna, ostra ločitev od drugih sličnih pojmov (narod, pleme, ljudstvo, država, rod rasa) se še ni posrečila.

Sporazumljenje vlada le toliko, da znači »narod« združbo oseb, ki so medseboj zvezane po fizični, zlasti pa duševni skupnosti. Sporno pa je, kako nastane ta skupnost in kako se javlja.

1.) Zelo razširjeno je mnenje, da je smatrati za narod združbo ljudi istega pokolenja. Brez dvoma izvira ime »natio« od »nasci«, »natus«; tako tudi slovanski »narod« od »roditi«. To mnenje je utegnilo biti pravilno v preteklih časih, ko ni bilo razvitega prometa, ko so bila plemena medseboj ločena, dandanes pa očitvidno ne velja več. Beseda »narod« je kakor marsikaka druga beseda nastala iz povsem drugih predstav, kakor so one, ki jih nam ta beseda sedaj povzroča. Skupina, ki jo danes nazivamo narod, se sestavlja iz oseb, ki so čestokrat, da večinoma popolno različnega pokolenja. Italijani n. pr. gotovo ne izvirajo po rodu le od Rimljanov, temveč tudi od Etruskov, Keltov, Germanov in Saracenov; današnji Nemci izvirajo od Germanov, sicer pa tudi od Slovanov in Keltov; Madžari imajo v sebi poleg mongolske krvi tudi slovansko, nemško,

¹⁾ Te črtice so posnete po predavanjih, ki sem jih imel v II. polletju 1916/7 na dunajskem vseučilišču; bolj so beležke za ustni govor, kakor pa znanstvena razprava. Radi tega sem opustil ves znanstveni aparat, navedbo literature i. t. d.

židovsko in cigansko; tudi Slovenci so pomešani z nemškimi in laškimi elementi.

Če smatramo pokolenje za znak naroda, se ne moremo izogniti problemu »rase«, ki je tesno spojen s pokolenjem. Pojem »rase« pa je tako nedoločen, da pride za znanstveno rabo le malo v poštev. Opozarjam le na sledeče: Kaj naj velja, ali pokolenje očetovo, mami materino? Ta težkoča zraste neizmerno, če premostrivamo več vrst rodov. Natančno — in le to bi bilo znanstveno — ne more nihče dognati svojega pokolenja.

2.) Poleg skupnosti pokolenja smatrala se je tudi skupnost usode za znak naroda. To pa ne more veljati za vse narode, gotovo za tiste ne, ki bivajo v takozvanih narodnostnih državah, n. pr. v Avstro-Ogrski, Švici. V le-teh državah biva več narodov, ki imajo skupno zgodovinsko usodo in ki so vendar medseboj ločeni narodi. Takšno mnenje dovede lahko do tega, da se istovetita pojma »narod« in »država«, dočim je vendar treba strogo ločiti ta pojma.

3.) Tudi skupnost kulture (t. j. gospodarstva, znanosti, umetnosti, vere, šeg itd.) ni odločujoč znak pojma »narod«. Cela vrsta narodov je zvezana po isti kulturni skupnosti, marsikak narod je kulturno bolj zvezan s takim narodom, ki mu je plemensko tuj, nego s takim, ki mu je plemensko soroden. Vrhutega so takozvani kulturni narodi le toliko kulturno ločeni, kolikor je njih jezik različen; radi tega nahajamo mnogokrat ločitev le v literaturi, skupnost pa v slikarstvu, tehniki, muziki itd. Zanimiva razlika se kaže pri rabi besede »narod« v nemščini na eni, v angleščini in francoščini na drugi strani. Nemška literatura razume — vsaj pretežno — pod pojmom »Volk« politično, pod »nacija« pa kulturno jedoto. Tako se pravi, da biva nemška »nacija« ne le v nemški državi, temveč tudi v Avstriji in Švici. Če se pa reče, da tvori nemški »Volk« personelno podlago nemške države, rabi se ta pojem v zmislu »Staatsvolk«, a ne v zmislu »völkisch«, kar je pač isto kot »national«.

Nasprotno rabijo romanski narodi in Angleži besedo »narod«, »narodnost« za personelno podlago države, za državljanstvo. Francoska ustava iz leta 1791. pravi: »La souveraineté appartient à la nation«. Tudi sedaj govorijo Francozi o »assemblée nationale«, »domain national« itd. Tu mislijo vedno na celokupnost ljudstva brez ozira na njegov etnični izvor. Ta raba se je mogla razviti v Angliji

in Franciji, ker so te države jezikovno pretežno enobitne, homogene. Identifikacijo naroda z državo kažejo tudi izrazi »droit international«, »international law«, »internationales Recht«; po pravilnem pojmovanju pa je to pravo, ki velja med državami, in ne med narodi (torej pravilno meddržavno, ne mednarodno pravo). V navedeni identifikaciji se pa zrcali tudi ideja, da bodi vsak narod tudi država, ali pa vsaj ideja, da imej vsak narod »narodno avtonomijo«, t. j. državno samoupravo, da bodi vsak narod državno, in vsaka država narodno organizirana.

Ta romanska in angleška jezikovna raba utegne biti sovzrok pojma »političnega naroda«. V tem izrazu se spajajo znaki države in naroda. To spajanje se je moralo vršiti tam, kjer se ni hotel popolnoma opustiti etnični pojem naroda in se je vendar hotela rešiti državna kvaliteta za eden privilegiran narod; tako na Ogrskem. Ogrski zakon z dne 6. decembra 1868 pravi: »Vsi ogrski državljani tvorijo po načelih ustave tudi v političnem oziru eden narod, jednoten ogrski narod«. Sicer so Ogri priznali ta epiteton političnega naroda tudi Hrvatom, zakaj § 59 ogrsko-hrvatske nagodbe z leta 1868. določa: »Izreka se nadalje, da smejo poslanci Hrvatske-Slavonije kot odposlanci političnega naroda, ki poseduje poseben teritorij, in dežele, ki ima v svojih notranjih zadevah lastno zakonodajo in vlado, tako v skupnem državnem zboru kakor tudi v njegovi delegaciji rabiti tudi hrvatski jezik.« Potemtakem bi pripadali Hrvatje dvema »političnima narodoma«: a) ogrskemu, ki obsega vse ogrske državljane, torej tudi hrvatske, in b) posebnemu hrvatskemu političnemu narodu. Temu pojmu »političnega naroda« nasproti so postavili Ogri pojem »narodnosti«. Samo »narodnosti« so na Ogrskem: Rumuni, Srbi, Nemci, Rusini in Slovaki. (Slovenci se v izkazih o ljudskem štetju na Ogrskem sploh ne omenjajo.) Po ogrskem državnem pravu pridemo torej k negativnemu pojmu narodnosti: »narodnosti« so one narodnostne osebne skupine, ki niso »politični narodi«.

Izraz »narodnost« nahajamo tudi v avstrijski zakonodaji, navadno v zvezi z izrazom »pleme«; oba izraza se rabita sinonimno. Vendar po splošnem govoru nimata istega zmisla. Zdi se mi, da kaže izraz »pleme« na del večje celote in da se nanaša na pokolenje. Lahko se reče, da so Germani, Romani in Slovani plemena indogermanskega ljudstva; prav tako so Hrvatje, Slovenci, Čehi, Rusi

plemena slovanskega ljudstva; in v teh skupinah se lahko zopet ločijo razna »plemena«. Avstrijski zakoni pa rabijo izraz »pleme« identično z narodnostjo, tako n. pr. v § 302 kazenskega zakona: »kdor koga pozivlja, hujska ... k sovražnosti zoper razne narodnosti (plemena) ... Slično govori § 496 o »preziranju narodnosti«. Podobno tudi člen XIX. temeljnega državnega zakona o splošnih pravicah državljanov: »Vsa plemena (»Volksstämme«) države so enakopravna in vsako pleme ima neprekršno pravico do varovanja in gojenja svoje narodnosti in svojega jezika.« Tukaj se smatra »narodnost« za nekako emanacijo, za kakovost »plemena«, za plemensko posebnost.

V naših zakonih se torej rabijo ti izrazi »promiscue« in ne vedno v istem smislu, torej dokaj nejasno. Tembolj ima znanost nalogo določati znake naroda. Videli pa smo, da znaki skupnega pokolenja, skupne kulture in usode ne zadostujejo za označbo modernega pojma naroda.

4.) Ostane tedaj še jeden znak, ki je za znanstveno pojmovanje »naroda« edinole raven, ker je zadostno konsolidiran; v njem se stekajo vsi drugi omenjeni znaki. To je jezik. Da to razumemo prav, treba je, da se vsaj nekoliko poglobimo v bistvo jezika in njegov pomen za razvoj človeštva.

Jezik je nastal tako, da so se vsled glasov poživile predstave, ki si jih je človek ohranil v svojem spominu. Jezik spravlja v človeško zavest predstave vseh čutov, in sicer neposredno ali posredno potom fantazije. V jeziku oživi po človeško izražen še enkrat ves svet. Glasovi so spominski znaki, nekaka zvonila, ki vzbujajo v človeški zavesti takoj primerno predstavo.

Ti znaki se ne proizvajajo vedno s sluhom. Tudi s pomočjo drugih čutov lahko tvorimo spominske znake, ki povzročajo izvestne predstave. Bitja z močno razvitim okusom in vonjem so v stanu sporazumeti se v občutkih vonja in okusa, namesto posluha. Tudi gluhonemi nadomeste zaznave posluha z zaznavami vida.

Pa tudi pri normalnih ljudeh ima poleg glasovnega govora pismeni jezik vedno večjo vlogo. Pisava je le drug način glasnega govora; le-ta ima prednost, da je neposreden, da se lažje prilagodi in izpreminja, dočim olajša pisava ne le duševni promet v času in prostoru, temveč omogoča tudi najvišje oblike abstraktnega mišljenja. Pisava je spomin trajne oblike in umeten pripomoček, kakor

fotografija očesu. Spominski znaki, naj se li rodé iz vida, tipa ali posluha, so sredstva, po katerih se razvija vse duševno življenje človeštva, dà, oni so to življenje samo. S temi znaki vzbuja človek spomine na prejšnje dojme ne le pri sebi, temveč tudi pri svojih soljudeh. Tako so temelj vsakemu mišljenju, ki je urejevanje in razredovanje spominov na eni, in njih primerjanje na drugi strani. Vsak razsodek nastane na ta način, da se podlaga nov dojem gotovi, že obstoječi klasifikaciji naših spominov. Govor pa je raba znakov za te spomine. Misel in govor se ne dasta ločiti, temveč sta identična pojava, če ne segamo preko običajnega pomena teh besed, ki ne smatra za mišljenje že vsako nanizanje zaznav, kakor dela instinkt živali ali otroka, temveč le mišljenje v pojmih, torej z a v e s t n o človeško mišljenje.

V tem zmislu je rekel P l a t o n, da je mišljenje notranje govorjenje. Pri človeku so vsled njegovega razvoja postali glasovi najpomembnejši (čeprav ne edini) znaki za spomine. Lahko porečemo: mišljenje je notranja oblika govorjenja, govorjenje je zunanja oblika mišljenja.

Jezik je torej vedno zvesta podoba duševnega življenja vsakega človeka in vsake skupine ljudi. Zato govori vsakdo svoj individualni jezik, ki ni nikoli enak jeziku drugega človeka. Človek pa govori tudi v različnih letih svoje dobe različno, dà, celo vsakokrat z drugačnimi ljudmi drugače.

Večina ljudi se giba pri mišljenju v okviru priučenih in podegovanih besed. Le ženijalen človek vstvarja tu pa tam nov pojem, ki ga takoj oblikuje v n o v i b e s e d i, ter prodre s tem krog konvencionalnih spominskih znakov.

Kar smo rekli prej o posameznih, to velja tudi za skupino ljudi. Čim večja je skupnost spominov, predstav in interesov take skupine, tem bolj govori skupen jezik. Vsak človek, vsaka rodbina in vsak n a r o d ima svoj individualni jezik. Še najbolj ostro se da ta jezik ograditi pri skupini, ki jo nazivamo »narod«, posebno v novejšem času, ko utrjujeta in ohranjujeta jezik šola in vzgoja.

V jeziku počivajo vsi zakladi izkustev, vsa zmožnost mišljenja, ves spomin narodov. Kar ni v spominu naroda, tudi ni v njegovem jeziku. Necivilizirani ali takozvani »divji« narodi, ki niso nikoli videli železnice, ki niso nikoli o njej kaj slišali, tudi nimajo nobenega znaka

za to stvar — ker nimajo nanjo nobenega spomina. Tako odseva iz besednega zaklada tudi kulturna zgodovina narodova.

Vsled različnih interesov nanizajo razni narodi na ista opazovanja različne asocijacije. S spominom, ki ga izraža beseda »roka« lahko sopedstavljamo različne reči: roko, desno roko, prste, pet prstov itd. Zato imajo besede za navidezno enake spomine različen asocijativen krog. Ni skoraj besede v francoščini, ki bi imela natanko isti asocijativni krog s primerno nemško besedo, n. pr. »ville« in »Stadt«, »vertu« in »Tugend«.

Misliti moremo le v jeziku, ki ga res dobro govorimo. Če govori Nemec, ki se šele uči ruščine, ruski, misli vendar nemški in rabi le s težavo za svoje misli ruske jezikovne znake. Le z dolgotrajno vajo doseže, da se vsakokrat tudi spominja na oni specifični asocijativni krog, ki spremlja ruske besede. Ako pa kdo ne zna le rabiti znakov različnih jezikov, temveč tudi v njih misliti, se nekako izpreminja zavesi pri njem, če prehaja od govora v enem na govor v drugem jeziku. To se opaža tudi pri prevajanju v drug jezik, kar se dovršeno nikoli ne posreči.

Iz jezika se da sklepati na duševnost, usodo in kulturo ne le posameznika, temveč tudi posameznih narodov. Duševnost narodova je različna, če je jezik pridevniški (adjektiven), samostalniški (substantiven) ali glagolni (verbalen). Najstarejša oblika vseh jezikov je bila najbrže pridevniška; kajti človek spoznava le lastnosti stvari, ne pa stvari samih. A kmalu se pojavi nagnenje, pojmiti bistvo stvari. Kjer je to stremljenje posebno izrazito, tam se razvija samostalniški jezik (n. pr. nemški). Tak jezik je zelo pripraven za filozofične špekulacije, pa tudi za vse izgrede takih špekulacij. Slovanski jeziki so pretežno glagolni, zato so manj sposobni za abstraktne špekulacije, bolj pa za izražanje dejanj in čustev, torej za poetične umotvore.

Dognali smo, da je skupen jezik izraz skupnega svetovnega naziranja; kultura naroda se krije z njegovim jezikom. V jeziku se zrcali postanek, usoda in kultura naroda. Tako vsebuje jezik vse prej omenjene pojmovne znake besede »narod«; zato je jezik edini odločilni pojmovni znak naroda. Seveda ni dandanes več tako kakor v človeški prazgodovini, ko je jezik pronikal iz življenskih potreb in navad ljudi. Danes ima oblikovan jezik obratno moč, da vpliva na duhá onega, ki se ga uči. Posebnosti človeškega duhá so

vstvarjale različne jezike; sedaj vplivajo jeziki na posebnost človeškega duha. Da je le jezik merodajen za določanje onega pojma besede »narod«, ki velja za pretežno večino ljudi, govorečo in mislečo le v enem jeziku, razvidi se tudi iz tega-le: če bi vsi ljudje govorili le en jezik, ali tudi več jezikov, vsakega pa enako dobro, potem bi se ne dal več opravičiti poseben pojem naroda.

Narod je torej skupina oseb, ki govoré poseben, t. j. od drugih jezikov zadostno ločen jezik. Kdaj pa je zadostno ločen, kdaj je samostojen jezik, kdaj le narečje? Za evropski kulturni krog bi veljalo, da je ta ločitev tedaj zadostna, kadar se je v dotičnem jeziku razvila posebna literatura. Na ta način se da rešiti cela vrsta spornih vprašanj. Tako so n. pr. Hrvatje in Srbi en narod, ker imajo enak skupen jezik. Cigani imajo sicer poseben jezik, v katerem se pa ni razvila posebna literatura. Ciganov torej v krogu evropske kulture ni smatrati posebnim narodom. Židi niso narod, dokler nimajo posebnega jezika. Če si pa bi prisvajali tak jezik (n. pr. hebrejski), ali kjer ga že imajo (posebni »židski« jezik v nekaterih delih Poljskega), jih je smatrati za narod.

II. Juristično pojmovanje naroda.

Kako se da ravno kar označeni socijologični pojem naroda juristično uporabiti?

Tam, kjer zakoni ne naštevajo posameznih narodov, mora pač praksa (sodišč in upravnih oblastev) ugotoviti predvsem obstoj posebnih jezikov, da potem lahko sklepa na obstoj posebnih narodov. To ugotavljati pa je zelo težko v državi, če obsega, kakor naša, več narodov, ki so vrhutega deloma sorodni medseboj. Zato proglša švicarska zvezna ustava v členu 116 tri glavne jezike, nemškega, francoskega in italijanskega za nacionalne jezike zveze. (Nacionalno pomeni tukaj državno.) Ti trije jeziki so enakopravni državni jeziki, dočim se četrti jezik, ki se v Švici tudi govori, retsko-romanski, ne vpoštevava v zvezni ustavi, ampak samo v ustavi kantona Graubündten.

Pri nas se ta zadeva žalibog ni uredila na podoben način. Naši zakoni govorijo sicer o narodnih plemenih, ki imajo neprekršne pravice ter so enakopravna, ne povedo pa, katera so ta plemena. Rešitve takega važnega vprašanja pa vendar ni prepuščati praksi,

ampak določati bi se moralo v zakonih na avtoritativen način, kateri narodi so pripoznani, to je taki, ki so v pravnem življenju juristično pomembni. Saj se tudi ne prepušča judikaturi, da reši vprašanje pripoznanja veroizpovedanj v konkretnih primerih; marveč se to pri nas po zakonu z dne 20. maja 1874 drž. zak. št. 68, ugotavlja na redbenim potom, torej v splošnih predpisih, kar je edino pravilno.

Državno pripoznanje se da razvideti le iz gotovih norm, ki se tičejo narodnosti. V teh normah se narod lahko vpoštevata kot objekt ali kot subjekt. V prvem primeru zadostujejo taki predpisi, po katerih delujejo pravnopomembno samo državni organi. Kršenje teh predpisov spada le pod disciplinarno kazen, pri ministrih pod ministrsko odgovornost. Predpisom primerni čini državnih organov so njih dolžnost, ne da bi bila na drugi strani pravica državljanov ali njih organizacije, zahtevati izvrševanje teh predpisov. Taka ureditev bi zadostovala le tedaj, kadar bi državni organi res utegnili izvrševati pravne predpise v vseh slučajih najočnejše. Na ta način se je narodnostno pravo uredilo v členu XIX., v katerem se sicer proglašajo vsa plemena za enakopravna, kjer se pa prepušča državnim organom uresničenje te enakopravnosti, ne da bi imela narodna plemena inicijativno moč, izterjati od državnih organov izpolnitev njih dolžnosti instančnim potom. Taka mehanična rešitev zadovoljuje lahko abstraktno pravno teorijo, ne more pa zadovoljiti pravne prakse. Kako naj izvede najboljši sodnik in najvestnejši upravni uradnik enakopravnost narodnosti na zadovoljiv način, ko zakon niti ne omenja, katere so te narodnosti in kdo naj jih kot njen organ zastopa, niti ne, v čem obstoji enakopravnost, ki je samo ob sebi le formalen princip?

Zaradi tega pomisleka se tudi v drugih pravnih panogah ni prepustilo državnim organom, da bi uveljavljali pravni red zgolj po svoji volji, temveč so se pripoznale tudi pravne izjave državljanov za toliko pomembne, da so državni organi dolžni odzivati se jim. Ta pravnopolitični postulat nam osvetljuje veliko in bistveno razliko med državo prava in gospodstveno (policijsko) državo. Poleg sodelovanja pri zakonodaji in poleg samouprave je sodelovanje državljanov pri udejstvovanju svojih pravic ena glavnih modernih demokratičnih zahtev.

Tudi pri nas interpretujejo iz člena XIX. subjektivne pravice; toda le pravice posameznega državljana, ne pa pravic narodnega plemena kot celote. Državno sodišče razsoja meritorno o pritožbah posameznih pripadnikov narodnosti radi kršenja pravic, ki izhajajo neposredno iz člena XIX.; to sodišče prisoja posameznim osebam ali občinam pravico, da se njih vloge, spisane v jeziku, ki je v deželi navaden, v tem jeziku tudi rešijo; toda v teh primerih se zahteva, da se je bila kršila pravna sfera posameznika in da je le-tá vložil pritožbo. Dosedanji razvoj narodnostnega prava v Avstriji kaže pač sledečo smer: načeloma se vpoštevajo narodni interesi posameznika, prezirajo se pa kolektivni narodni interesi.

Iz gorenjega navajanja izhaja, da se dado sicer iz člena XIX. izvajati nekatere subjektivne pravice, da pa potrebuje ta člen, če se hoče iz njega dosledno izčrpati etični princip enakopravnosti narodnih skupin, še posebnih izvršilnih zakonov. Ta izvršitev bi se raztezala v dve smeri: v materialno in v formalno smer. Materialno bi se moralo določiti pravno območje naroda, to je vsebina narodnih pravic in dolžnosti v raznih panogah državnega življenja; n. pr. v politični, finančni, učni upravi itd. Še zanimivejša pa je formalna stran; nje dovoljna razrešitev je predpogoj, da se uveljavijo one materialne pravice, ki naj pristojajo narodu. Ta formalna stran se kaže v tem, da je narod kot tak pravno sposoben imeti pravice in dolžnosti. Narod torej naj postane pravni subjekt; ker pa je kolektivno, ne pa individualno bitje, zamore postati pravni subjekt le kot juristična oseba.

Tu se nam javi eden glavnih problemov pravne vede, namreč vprašanje o pravnem subjektu in o juristični osebi. Kaj je pravni subjekt? Izvajati je treba ta pojem — kakor vsak drug juristični pojem — iz pojma norme, pravnega reka; pravna veda nima drugega materialja, kakor pravne reke. Če se obrača pravni rek samo do državnih organov (kakor se še sedaj obračajo nekateri reki, v policijski državi večina rekov), ne more biti v formalnem zmislu govora niti o pravici, niti o dolžnosti državljanov, ki stoje izven uradniškega organizma. To gre šele tedaj, kadar je postal pravni rek pravica in dolžnost državljanova, kadar le-tá lahko poreče: pravni rek je moja pravica ali moja dolžnost. Dolžnost postane njegova, ko se obrne pravni rek naravnost do njega. Pravni rek se pa kaže tedaj kakor pravica državljanova, kadar more le-tá

razpolagati s tem rekom, namreč zahtevati, da se rek za njega vporablja, ter kadar ta zahtevek lahko uveljavlja pravnim in instančnim potom.

Pravna sposobnost, zahtevati uporabo pravnega reka za-se, zdi se mi najboljša in najenostavnejša razlaga tako spornega pojma subjektivnega prava. V subjektivnem pravu ne vidimo nič drugega kakor objektivno pravo, projicirano na tistega, kogar objektivno pravo označuje kot osebo, ki lahko zahteva izpolnjevanje pravnega reka. To od pravnega reda označeno osebo pa imenujemo p r a v n i s u b j e k t.

Pri določanju pravnega subjekta je pravni red popolnoma svoboden; ni vezan le na pojem »človeka«. Znano je, da niso vedno bili vsi ljudje pravni subjekti (sužnji), da so pa pravni subjekti, ki niso ljudje (n. pr. zadruga). Pravni subjekt je lahko človek, lahko požje bitje, lahko pa tudi žival, dâ, celo neživa stvar. Pa tudi skupina ljudi je lahko e n p r a v n i subjekt, e n a oseba. Za to, da postane skupina ljudi e n a oseba v pravnem zmislu, je potrebno, da sme razpolagati z gotovimi pravnimi normami, t. j., da lahko zahteva z a s e uveljavljenje teh norm. To se zgodi tako, da stavi ta zahtevek b o d i s i skupina soglasno ali s pretežno večino, bodisi kak član, bodisi celo človek, ki stoji izven te skupine. Da pa imej ta na navedeni način izražena volja pravni pomen za celokupnost skupine, je treba posebnih določil, zakaj samo po sebi se to ne razume. (Prav tako tudi pri posameznem človeku ni izraz njegove volje s a m p o s e b i pravno pomemben!) Ta določila imenujemo organizacijo dotične človeške skupine, tiste ljudi pa, ki morejo zahtevati uveljavljenje pravnega reda za to skupino, imenujemo njene organe. Da postane iz množine ljudi e n a oseba, iz fizične množice juristična e n o t a, da nastane juristična oseba, je treba o r g a n i z a c i j e i n o r g a n o v.

Kakor vsaka druga človeška skupina, more tudi skupina, ki jc označuje narodnost njenih članov, postati juristična oseba l e p o določeni organizaciji. Razkladati dalekosežni politični pomen take pravno pripoznane organizacije naroda, ki je bil dosedaj le kulturn in političen, ne p a p r a v e n pojem, ni namen te razprave. Omeniti l e hočem, da se dvigne narod l e p o taki organizaciji popolnoma v pravno sfero, da zadobi šele takrat kakor kolektivna skupina državljansko pravico v pravnem in državnem življenju. Izpolnitev tega

formalnega jurističnega principa, to je določanje vsebine organizacije, pa spada med politične postulate.

Glavno vprašanje, ki se sedaj javlja, je: kako naj se določajo člani te na novo vstvarjene juristične osebe, ali, kar je isto, v čem se pravno kaže narodna pripadnost?

III. Narodna pripadnost.

To vprašanje se je razpravljalo že leta 1873. na mednarodnem statističnem kongresu v Petrogradu in sicer kot vprašanje statistike (!). Strokovnjaki, ki so bili od kongresa naprošeni podati svoje mnenje, so se strinjali v tem, da se narodnost pri posamezniku sploh ne da dognati ali pa le zelo težko, in da moramo vsled tega segati po surrogatih. Taki surrogati bi bili materin jezik, občevalni jezik, domačinski ali rodbinski jezik. Navedena mnenja so vplivala tudi na avstrijsko vlado, ki je odredila, naj se pri ljudskem štetju poizveduje tudi po takozvanem »občevalnem jeziku«. To se vrši še sedaj pri ljudskem štetju, služi pa le statističnim namenom. Vendar ima napoved občevalnega jezika pomen nacionalne izpovedi. Napovedati se sme le eden občevalni jezik, kar je očitvidno napačno, ker ima človek lahko več takih jezikov. V Belgiji in Švici je dopuščeno napovedati dva ali celo tri občevalne jezike.

Narodnost se šestokrat ne bode dala posneti iz občevalnega jezika. Na Dunaju n. pr. se poslužuje mnogo ljudi, ki niso nemške narodnosti, nemščine kot občevalnega jezika. Tudi upravno sodišče je (glede ustanovitve takozvanih manjšinskih šol) izreklo, da je občevalni jezik za vprašanje pripadnosti k tej ali oni narodnosti popolnoma brez pomena. Po ministrski naredbi z dne 9. avgusta 1890 drž. zak. št. 162, je občevalni jezik osebe tisti jezik, ki se ga poslužuje ta oseba v navadnem občevanju, vsekakor pa eden teh jezikov: nemški, češko-moravsko-slovaški, poljski, rusinski, slovenski, srbo-hrvatski, italijansko-ladinski, rumunski, madžarski. Da se s to določbo ne da dognati narodnost, je prav lahko dokazati. Na Češkem, Moravskem in Tirolskem je sposobnost za gotova javna uradna mesta zlasti pri šolstvu in deželni kulturi, odvisna od pripadnosti h gotovi narodnosti; kako naj se ta narodnost določa po »občevalnem jeziku«?

Profesor pl. Herrnritt priporoča namesto občevalnega jezika materin jezik za objektivni znak narodnosti, zakaj ravno ta jezik je baje izraz narodne pripadnosti. Kaj pa je materin jezik napram občevalnemu? Pač tisti jezik, ki smo se ga od matere naučili ali ki smo v njem doma govorili. Kako pa bodi narodnost od tega jezika odvisna? Ali je pametno, prisiliti koga k narodnosti po jeziku, v katerem je govorila njegova mati z njim, ki ga pa je morebiti že popolnoma pozabil? Tega nedostatka ne more odpraviti predlog Herrnrittov, da se naj posamezniku določa narodnost za daljšo dobo na obvezen način s pomočjo materinega jezika.

Pri našem vprašanju ne bomo izhajali s pojmom jezika, bodisi občevalnega ali materinskega. Poseben, samostojen jezik je sicer odločilen za vprašanje, ali obstoja sploh kak narod kot k o l e k t i v n a c e l o t a l j u d i (narodnost v objektivnem zmislu). To sredstvo pa ne zadostuje, da se določa narodnost p o s a m e z n i k a (narodnost v subjektivnem zmislu).

Na Pruskem in na (starem) Ruskem so poskušali, določiti narodnost v subjektivnem zmislu na podlagi »pokolenja« ali »plemena«. Namen je bil seveda ta, izključiti Poljake, oziroma žide od gotovih pravic. To pa je povsem surovo sredstvo določanja narodnosti, ki izčrpa morebiti narodnostni pojem davno preteklih časov, nikakor pa ne pojma, kakor ga dandanes smatramo. Narodna zavest posameznika dandanes ne vznikne iz tega, da pozna svoje pokolenje, temveč iz čuta ljubezni in simpatije do zgodovine, kulture in do jezika gotovega naroda. Narodnost posameznika je potemtakem, kakor pravi Bernatzik, plod njegovega l a s t n e g a duševnega delovanja; vsled tega ni neizpremenljiva kakor pokolenje, temveč je podvržena asimilaciji. Narodnost posameznika ni fizična, ampak d u š e v n a stvar, tako kakor vera ali kako umetniško ali znanstveno prepričanje. Vsled tega se da razumeti spojenje narodnosti in vere v preteklih časih, mestoma še dandanes (v orientalskih in balkanskih državah, v Rusiji). Vendar se ločita narodnost in vera vedno bolj in bolj. Ker sta narodnost in vera duševni stvari, se seveda ne dasta na isti način spoznati in dognati, kakor fizične stvari.

Sredstvo, da se dožene narodnost posameznika, je le tisto, s katerim se dožene vera posameznika, namreč i z p o v e d. Pravzaprav ne pomeni taka izpoved nič drugega, kakor ponovitev čina, s katerim si je vstvaril posameznik narodnost kot svojo duševno

lastnino. (Zanimivo je, da je tudi upravno sodišče v nekaterih primerih smatralo izpoved za merodajno.) Ako se pa izpoved podaja za konkreten primer, n. pr. za posamezno volitev (kakor v moravskem in bukovinskem volilnem redu), se je bati, da se poda le za poseben namen, pri katerem nima prepričanje nobene vloge (pač pa rodbinski, kupčijski oziri, podkupovanje, zvijača, hlimba itd.).

To skuša popraviti predlog, da naj se uvedejo narodnostne matice, t. j. javne knjige, kakor so krstne in mrtvaške matice; nadalje je bil stavljen predlog, naj se v svrhu neobhodno potrebne stabilnosti napravijo te matice vsako deseto leto zajedno z ljudskim štetjem. V tako matico bi se zabeležila izjava vsakega posameznika o svoji narodnosti. Upravičene za izjavo bi bile le svojepravne osebe (tudi ženske). Glede otrok bi se lahko uveljavili obstoječi predpisi o veroizpovedanju, določila o mešanih zakonih pa za take otroke, kojih starši so se izpovedali za različno narodnost. V le-tem slučaju bi torej veljala sporazumna določitev staršev; ako se ne bi dosegla, pa ločitev otrok po spolu (moški bi bili očetove, ženske pa materine narodnosti). Med 10letno dobo bi se smele vršiti le neobhodno potrebne izpremembe v maticah, n. pr. lastno izpovedanje po doseženi polnoletnosti. Od vpisa v maticah bi bile odvisne vse narodne pravice in dolžnosti: pravica do uradnega občevanja v izvestnem jeziku, do vporabe narodnih zavodov, sposobnost zadobiti tista uradna mesta, ki so vezana na pripadnost k gotovi narodnosti itd. Med dolžnosti bi spadali morebitni narodni davki.

Ako se sprejme navedeni princip, bi se pojavila seveda še druga vprašanja, izmed katerih hočem omeniti le dve, ki se mi zdita nekoliko težji: 1.) Bodi li vsakdo primoran izpovedati se za narodnost; 2.) ali mu bodi dovoljeno izreči se za pripadnika tudi več narodnosti?

Resna narodna zavest — brez take zavesti nima izpovedanje nobenega zmisla — je pač možna le napram eni narodnosti; s tem je drugo vprašanje rešeno v negativnem zmislu. Če bi pa kdo sploh ne imel narodne zavesti — kar je prav možno, ne da bi to morala biti moralna hiba — potem pač ne spada k nobeni narodnosti. Dotični bi bil potem internacionalen ali brezнародen, kakor so tudi ljudje brez veroizpovedanja. S tem je rešeno prvo vprašanje tudi negativno. Seveda bi moral biti tak človek zadovoljen s tem, da se ravna z njim v vseh zadevah, ki sovisé z jezikom (urad,

šola, kulturni zavodi) tako, kakor z večino prebivalcev kraja, kjer živi.

Še eno vprašanje: Ali morejo imeti tudi juristične osebe narodnost ter podati narodno izpoved? Bernatzik to povsem zanikuje. To mnenje je na videz upravičeno, ker narodne zavesti, torej podlage narodne izpovedbe, pri jurističnih osebah sploh ni, saj juristična oseba nima enotne zavesti kakor človek. Pač pa ima juristična oseba pravno voljo tako kakor človek ter more vsled tega podajati pravne izjave. Zato ni uvideti, zakaj ne bi mogla podati narodnostne izpovedi. Ta izpoved seveda ne pride v poštev za vse one pravne razmere, ki jim je predpogoj fizična kakovost človeka. To pa velja splošno. Za juristične osebe ne obstoja zakonsko pravo, kakor sploh ne rodbinsko pravo. Radi tega bodo tudi predpisi o narodnosti otrok brez pomena za juristične osebe. V drugih pogledih, n. pr. v jezikovnem pravu, pa pridejo juristične osebe zelo v poštev (uradni dopisi!). Uprav v družbenem življenju se gojijo narodni interesi. Ako se pa pripozna jurističnim osebam narodnost in možnost, izpovedati to narodnost, se pojavi vprašanje, po kom bi bilo podati to izjavo. Narodnost bi se dala določiti naravnost v pravilih (statutih) ali pa bi bilo treba v teh pravilih vsaj povedati, kateri organ (n. pr. občni zbor) naj jo določa. Jasno je, da bode pod tem vidikom marsikaka juristična oseba breznarodna; za takšno bi jo bilo smatrati tedaj, kadar ni o narodnosti v pravilih ničesar določenega. —

Vsa ta vprašanja imajo pomen seveda le za take države, ki hočejo pripoznati več narodov za enakopravne, ne pa za one države, ki so ali narodno popolnoma enotne (redkokoli slučaj), ali ki pripoznajo le enemu narodu državne pravice. Samo po sebi pa je tudi umevno, da niso mogle te vrste izčrpati vseh vprašanj narodnostnega prava. Še o marsičem bi bilo razpravljati; omenim le velevažno vprašanje o veljavi teritorialnega in personalnega principa. Tukaj pa sem samo skušal razložiti in določiti dva prava pojma, ki spadata pač k temeljem vsakega narodnostnega prava: narodnost kot svojstvo človeške kolektivne celote in narodnost posameznika, ali pa narodnost v objektivnem in narodnost v subjektivnem zmislu.

